

ΡΑΓΚΟΣ ΣΠΥΡΟΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας και Φιλοσοφίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών

Το δεύτερο βιβλίο των Ηθικών Νικομαχείων: ο ορισμός της ηθικής αρετής και οι συνέπειές του.

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Σ. Ι. Ράγκος (γ. 1967) σπούδασε κλασική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1985-1989), παρακολούθησε σεμινάρια θρησκευολογίας στην École Pratique des Hautes Études στο Παρίσι (1992-1993) και εκπόνησε διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο του Cambridge (1990-1995) με θέμα: “Λατρείες της Άρτεμης στην αρχαία Ελλάδα” (υπό την εποπτεία του καθ. Paul Cartledge). Στην συνέχεια, υπήρξε υπότροφος μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Πανεπιστήμιο του Princeton (1995-1996) όπου ασχολήθηκε με τον νεοπλατωνισμό. Μετά από την ολοκλήρωση των στρατιωτικών του υποχρεώσεων (1996-1998), δίδαξε ως συμβασιούχος στα Πανεπιστήμια Κρήτης, ΕΑΠ και Πατρών (1998-2001). Το 2001 εξελέγη Επίκουρος Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών, όπου υπηρετεί από το 2010 ως Αναπληρωτής Καθηγητής. Το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2008-2009 υπήρξε επισκέπτης καθηγητής στο Banaras Hindu University (Βαράνασι, Ινδία) όπου έδωσε διαλέξεις για την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και παρακολούθησε μαθήματα ινδικής φιλοσοφίας.

Ο Σ. Ι. Ράγκος έχει παρουσιάσει πολλές ανακοινώσεις σε διεθνή συνέδρια, έχει δώσει δημόσιες διαλέξεις για θέματα της ειδικότητάς του, έχει συνδράμει στη συγγραφή των διδακτικών εγχειριδίων του ΕΑΠ, έχει συνεργαστεί σε τηλεοπτικές εκπομπές (History Channel, ΣΚΑΐ) και έχει συμμετάσχει ως ακαδημαϊκός υπεύθυνος και κριτής σε διασχολικούς αγώνες επιχειρηματολογίας. Τα επιστημονικά ενδιαφέροντά του εστιάζονται στις σχέσεις φιλοσοφίας και θρησκείας στην ελληνική αρχαιότητα, την ιστορία του πλατωνισμού και την αριστοτελική μεταφυσική.

Σε συνεργασία με τον Δημήτρη Κυρτάτα, συνέγραψε το βιβλίο *Η Ελληνική Αρχαιότητα: πόλεμος, πολιτική, πολιτισμός*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών 2010.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι μελέτες:

- “Iablichus versus Plotinus: Theurgy (or Ceremonial Mysticism) as an Advance over Intellectual Mysticism”, στο: S.C. Mimouni, M. Scopello, A. Sérandour, C. Macris (επιμ.), *Mystique théorétique et théurgique dans l'Antiquité gréco-romaine: paganismes, judaïsmes, christianismes*, Παρίσι 2015 (υπό έκδοση).
- “Plato on the Nature of the Sudden Moment, and the Asymmetry of the Second Part of the *Parmenides*”, *Dialogue* 53 (2014), 538-574.
- “First Philosophy, Truth, and the History of Being in Aristotle’s *Metaphysics*”, στο: Claudia Baracchi (επιμ.), *The Bloomsbury Companion to Aristotle*, Λονδίνο 2014, 173-188.
- “Empedocles on Divine Nature”, *Revue de métaphysique et de morale* 74 (2012), 315-338.
- “Aim, Scope and Method of Aristotle’s *Metaphysics*”, *Anusilana* XXII.1 (2010), 1-12.
- “«Κύκλου δ’ ἐξέπταν βαθυπενθέος ἀργαλέοιο»: Περί της Εμπεδοκλέους τελευτής”, *Υπόμνημα στη Φιλοσοφία* (Αφιέρωμα: Θάνατοι Φιλοσόφων στην Αρχαιότητα, επιμ. Γ. Ζωγραφίδης, Π. Κοτζιά και Χ. Μπάλλα) 9 (2010), 53-84.

- “Μεταμορφώσεις της ελληνικής ψυχής από τον Όμηρο έως τον Πλάτωνα”, *Αρχαιολογία και τέχνες* 118 (Χριστούγεννα 2010), 14-19.
- “Falsity and the False in Aristotle’s *Metaphysics Δ*”, *Rhizai* VI.1 (2009), 7-21.
- “The Story of a Simile: Hidden Evidence for Dionysus in Homer and Beyond”, στο: E. Karamalengou & E. Makrygianni (επιμ.), *Αντιφίλησις: Studies on Classical, Byzantine and Modern Greek Literature and Culture in Honour of John-Theophanes A. Papademetriou*, Stuttgart: Franz Steiner 2009, 67-82.
- “Latent Meaning and Manifest Content in the Derveni Papyrus”, *Rhizai* IV.1 (2007), 35-75.
- “Η εκστατική στιγμή του *έξαίφνης*”, *Φιλοσοφία* 36 (2006), 93-114.
- “Ησίοδος και φιλοσοφία: η μυθοποιητική καταγωγή της *ἀληθείας τοῦ λόγου* στην αρχαϊκή Ελλάδα”, στο: Ν. Μπεζαντάκος και Χ. Τσαγγάλης (επιμ.), *Μουσάων ἀρχώμεθα: Ο Ησίοδος και η αρχαϊκή επική ποίηση*, Αθήνα: Πατάκης 2006, 395-540.
- “Images of Socrates in Neoplatonism”, στο: V. Karasmanis (επιμ.), *Socrates: 2400 Years since his Death (399 B.C.-2001 A.D.)*, Athens: European Cultural Centre of Delphi 2004, 463-480.
- “Alcman’s Cosmogony Revisited”, *Classica & Mediaevalia* 54 (2003), 81-112.
- “Proclus and Artemis: On the Relevance of Neoplatonism to the Modern Study of Ancient Religion”, *Kernos* 13 (2000), 47-84.
- *Η συνάντηση του Ελληνισμού με τον Χριστιανισμό από τον πρώτο έως τον τέταρτο αιώνα*, Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο 2000.
- “Proclus on Poetic Mimesis, Symbolism and Truth”, *Oxford Studies in Ancient Philosophy* 17 (1999), 249-277.
- “Between Physis and Nous: Logos as Principle of Mediation in Plotinus”, *Journal of Neoplatonic Studies* 7.2 (1999), 1-42.

ΡΑΓΚΟΣ ΣΠΥΡΟΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας και Φιλοσοφίας στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών

Το δεύτερο βιβλίο των Ηθικών Νικομαχείων: ο ορισμός της ηθικής αρετής και οι συνέπειές του.

Περίληψη εκπαιδευτικού σεμιναρίου

Μετά από μία σύντομη εισαγωγή στο είδος μάθησης που είναι η ηθική φιλοσοφία κατά τον Αριστοτέλη, η διάλεξη θα επικεντρωθεί στην ανάλυση του δευτέρου βιβλίου των *Ηθικών Νικομαχείων*. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο έκτο κεφάλαιο όπου ο Αριστοτέλης παρουσιάζει τον ορισμό της ηθικής αρετής. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτόν, η ηθική αρετή αποτελεί μεσότητα ανάμεσα σε δύο κακίες, μία καθ' υπερβολήν και μία καθ' έλλειψιν.

Η αριστοτελική αυτή θέση συχνά παρερμηνεύεται. Νεότερες ιδέες περί μετριότητας, αποφυγής των ακροτήτων και μετριοπάθειας εμπλέκονται και συσκοτίζουν το αυθεντικό νόημά της. Για να κατανοήσουμε σωστά την αριστοτελική άποψη περί αρετής θα πρέπει αφενός μεν να σκεφτούμε αναλυτικά και σε βάθος όλους τους όρους που εμπλέκονται στον ορισμό της και αφετέρου να λάβουμε υπόψη σοβαρά το γεγονός ότι εκτός από μεσότητα η ηθική αρετή χαρακτηρίζεται, στην ίδια μάλιστα παράγραφο, επίσης ως ακρότητα.

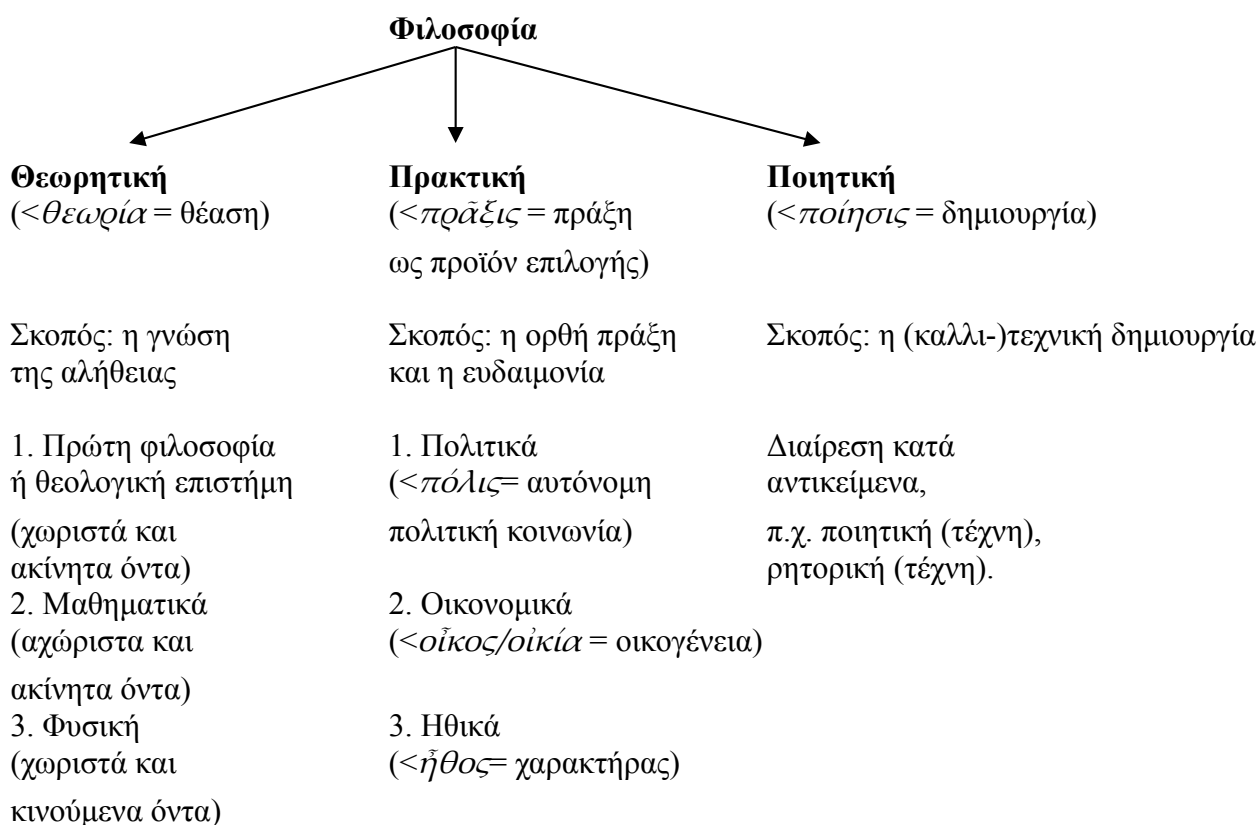
Με ποια έννοια οι δύο φαινομενικά αντιφατικές ιδέες της μεσότητας και της ακρότητας εφαρμόζονται στην ηθική αρετή χωρίς να προκαλούν εσωτερική σχάση και διάσταση στην ενιαία ουσία της; Η επίλυση του ερωτήματος αυτού αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ορθή κατανόηση του τρόπου με τον οποίο ο Αριστοτέλης αντιλαμβάνεται την ηθική αρετή ως αμετάβλητη ψυχική κατάσταση ανθρώπινης ολοκλήρωσης, τελειότητας και ευπραξίας.

**Το δεύτερο βιβλίο των *Ηθικών Νικομαχείων*:
ο ορισμός της ηθικής αρετής και οι συνέπειές του**

Σπύρος Ι. Ράγκος
Πανεπιστήμιο Πατρών
rangos@upatras.gr

Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηλιούπολης
Παρασκευή 9 Οκτωβρίου 2015

A. Κλάδοι της φιλοσοφίας (= γνώσης) κατά τον Αριστοτέλη

B. Το ζήτημα της **ηθικής** απασχόλησε τον Αριστοτέλη σε τρία έργα:

- *Ηθικά Ευδήμια*
- *Ηθικά Νικομάχεια*
- *Ηθικά Μεγάλα* (αμφισβητούμενα)

Γ. Βιβλιογραφικά για τα *Ηθικά Νικομάχεια*

Στερεότυπο κείμενο:

- I. Bywater, *Aristotelis Ethica Nicomachea*, Οξφόρδη 1884.
- F. Susemihl – O. Apelt, *Aristotelis Ethica Nicomachea*, Λειψία 1903 (ανατύπωση: εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα).

Νεοελληνική μετάφραση:

- Δ. Λυπουρλής, *Αριστοτέλης: Ηθικά Νικομάχεια*, 2 τόμ., Θεσσαλονίκη 2006.

Αγγλική μετάφραση:

- David Ross – Lesley Brown, *Aristotle: The Nicomachean Ethics*, Οξφόρδη 2009.

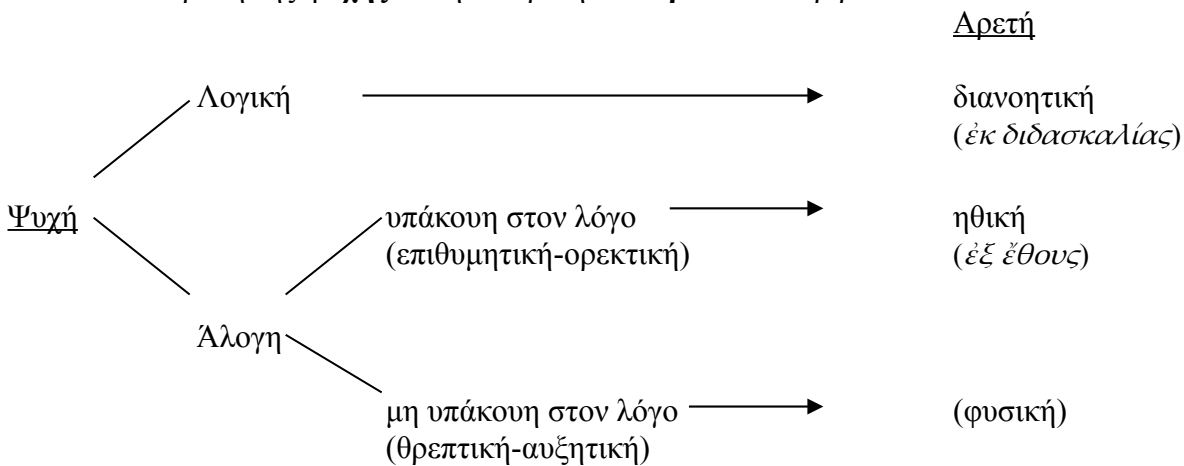
Σχολιασμός:

- R.A. Gauthier – J.Y. Jolif, *Aristote, l'Éthique à Nicomaque*, 3 τόμοι σε 4 μέρη, 2η έκδ. με νέα εισαγωγή, Louvain 2002 (1970).
- T.H. Irwin, *Aristotle's Nicomachean Ethics*, Indianapolis 1985.

Γενικά έργα για την αριστοτελική ηθική:

- S. Broadie, *Ethics with Aristotle*, Νέα Υόρκη 1991.
- G. Hughes, *Ηθικά Νικομάχεια: ένας οδηγός ανάγνωσης*, μετ. Π. Γκολίτσης, επιμ. Π. Κοτζιά, Αθήνα 2013.
- A. Kenny, *Aristotle on the Perfect Life*, Οξφόρδη 1992.
- R. Kraut, *Aristotle on the Human Good*, Princeton 1989.
- R. Kraut (επιμ.), *The Blackwell Guide to Aristotle's Nicomachean Ethics*, Οξφόρδη 2006.
- A.O. Rortry (επιμ.), *Essays on Aristotle's Ethics*, Berkeley 1980.
- N. Sherman (επιμ.), *Aristotle's Ethics: Critical Essays*, Lanham 1999.
- Θ. Σκαλτσάς, *Ο Χρυσός Αιών της Αρετής: Αριστοτελική Ηθική*, Αθήνα 1995.

Δ. Η διαίρεση της **ψυχής** και η διάκριση των **αρετών** στο βιβλίο Α:

Ε. Το νόημα της αρχαιοελληνικής **αρετής**

Στ. Η **δομή** του βιβλίου Β

Κεφ. 1: Διαφορά διανοητικής και ηθικής αρετής.

Κεφ. 2: Στόχος μας δεν είναι η γνώση (*θεωρία*) αλλά η απόκτηση της αρετής.

Η ένδεια και η υπερβολή φθείρουν το αγαθόν:

- Τά τε γὰρ ὑπερβάλλοντα γυμνάσια καὶ τὰ ἐλλείποντα φθείρει τὴν ἰσχύν, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ποτὰ καὶ τὰ σιτία φθείρει τὴν ὑγίειαν, τὰ δὲ σύμμετρα καὶ ποιεῖ καὶ αὖξει καὶ σώζει. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῆς σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας ἔχει καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν. ὁ τε γὰρ πάντα φεύγων καὶ φοβούμενος καὶ μηδὲν ὑπομένων δειλὸς γίνεται, ὁ τε μηδὲν ὅλως φοβούμενος ἀλλὰ πρὸς πάντα βαδίζων θρασύς· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μὲν πάσης ἡδονῆς ἀπολαύων καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχόμενος ἀκόλαστος, ὁ δὲ πᾶσαν φεύγων, ὥσπερ οἱ ἄγροικοι, ἀναίσθητός τις· φθίρεται δὲ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ὑπὸ τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως, ὑπὸ δὲ τῆς μεσότητος σώζεται.

Η αρετή αυξάνεται με την εξάσκηση και αυξανόμενη επιτελεί ευκολότερα το έργο της:

- Ἐκ τε γὰρ τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν ἡδονῶν γινόμεθα σώφρονες, καὶ γενόμενοι μάλιστα δυνάμεθα ἀπέχεσθαι αὐτῶν.

Κεφ. 3: Η αρετή αφορά πράξεις και σχετίζεται με την χαρά και την λύπη:

- Περί ήδονας γὰρ καὶ λύπας ἐστὶν ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ· διὰ μὲν γὰρ τὴν ἡδονὴν τὰ φαῦλα πράττομεν, διὰ δὲ τὴν λύπην τῶν καλῶν ἀπεχόμεθα. διὸ δεῖ ἤχθαί πως εὐθύς ἐκ νέων, ὡς ὁ Πλάτων φησὶ, ὥστε χαίρειν τε καὶ λυπεῖσθαι οἷς δεῖ· ἡ γὰρ ὀρθὴ παιδεία αὕτη ἐστίν. ἔτι εἰ αἱ ἀρεταὶ εἰσὶ περὶ πράξεις καὶ πάθη, παντὶ δὲ πάθει καὶ πάσῃ πράξει ἔπεται ἡδονὴ καὶ λύπη, καὶ διὰ τοῦτ' ἂν εἴη ἡ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας.
- Δι' ἡδονὰς δὲ καὶ λύπας φαῦλοι γίνονται, τῷ διώκειν ταύτας καὶ φεύγειν, ἢ ἄς μὴ δεῖ ἢ ὅτε οὐ δεῖ ἢ ὡς οὐ δεῖ ἢ ὅσαχῶς ἄλλως ὑπὸ τοῦ λόγου διορίζεται τὰ τοιαῦτα. (πβ. κεφ. 2: δεῖ δ' αὐτοὺς ἀεὶ τοὺς πράττοντας τὰ πρὸς τὸν καιρὸν σκοπεῖν.)
- Ὑπόκειται ἄρα ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ τοιαύτη περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τῶν βελτίστων πρακτικῆ, ἡ δὲ κακία τὸναντίον.

Κεφ. 4: Ομοιότητα και διαφορά ανάμεσα στις γνώσεις και τις ηθικές αρετές. Η διαφορά ἐγκείται στην σημασία που ἔχει η προαίρεσις στις ηθικές πράξεις.

- Τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα οὐκ ἔαν αὐτὰ πως ἔχη, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἔαν ὁ πράττων πῶς ἔχων πράττη [=] (1) πρῶτον μὲν ἔαν εἰδῶς, (2.1) ἔπειτ' ἔαν προαιρούμενος, καὶ (2.2) προαιρούμενος δι' αὐτὰ, (3) τὸ δὲ τρίτον ἔαν καὶ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττη. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν οὐ συναριθμεῖται, πλην αὐτὸ τὸ εἰδέναι· πρὸς δὲ τὸ τὰς ἀρετὰς τὸ μὲν εἰδέναι οὐδὲν ἢ μικρὸν ἰσχύει, τὰ δ' ἄλλα οὐ μικρὸν ἀλλὰ τὸ πᾶν δύναται, ἄπερ ἐκ τοῦ πολλάκις πράττειν τὰ δίκαια καὶ σώφρονα περιγίνεται.

Κεφ. 5: Το γένος της αρετής. Η αρετή είναι σταθερή κατάσταση της ψυχῆς (ἔξις) αφού δεν μπορεί να είναι απλό συναίσθημα (πάθος) ἢ απλή δυνατότητα (δύναμις). Λόγοι που αποκλείουν την ἐξίσωση αρετῆ = συναίσθημα: 1) ο ἔπαινος και ο νόγος δεν αφοροῦν συναισθήματα, 2) τα συναισθήματα δεν τα ἐπιλέγουμε (μας συμβαίνουν ἀπροαίρετως), 3) τα συναισθήματα μας συγκινούν και μας κινητοποιούν, ἐνῶ οι αρετές εἶναι συγκεκριμένες διαθέσεις της ψυχῆς.

Κεφ. 6: Το βασικότερο κεφάλαιο του βιβλίου

Η αρετή ως τελειότητα (= λειτουργικὴ και δομικὴ ἀριστεία):

- ῥητέον οὖν ὅτι πᾶσα ἀρετὴ οὗ ἂν ἡ ἀρετὴ, αὐτὸ τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσιν, οἷον ἡ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετὴ τὸν τε ὀφθαλμὸν σπουδαῖον ποιεῖ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ· τῇ γὰρ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν. ὁμοίως ἡ τοῦ ἵππου ἀρετὴ ἵππον τε σπουδαῖον ποιεῖ καὶ ἀγαθὸν δραμεῖν καὶ ἐνεγκεῖν τὸν ἐπιβάτην καὶ μείναι τοὺς πολεμίους. εἰ δὴ τοῦτ' ἐπὶ πάντων οὕτως ἔχει, καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἀρετὴ εἴη ἂν ἡ ἔξις ἀφ' ἧς ἀγαθὸς ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἀφ' ἧς εὖ τὸ ἑαυτοῦ ἔργον ἀποδώσει.

Η αρετή ως μεσότητα (= μέτρον και πέρας)

- Ἐν παντὶ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον το δ' ἔλαττον το δ' ἴσον καὶ ταῦτα ἢ κατὰ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς· τὸ δ' ἴσον μέσον τι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. λέγω δὲ τοῦ μὲν πρᾶγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἔν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὁ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἔν οὐδὲ ταὐτὸ πᾶσι.
- Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ στοχαστικῆ γε οὕσα τοῦ μέσου. ἔτι τὸ μὲν ἀμαρτάνειν πολλαχῶς ἐστίν, τὸ δὲ κατορθοῦν μοναχῶς.

Ο ορισμός της αρετής:

- Ἔστι ἄρα ἡ ἀρετὴ ἔξις προαιρετικῆ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἐλλείψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἐν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὐρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι. διὸ κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον τὸν τὸ τί

ἢν εἶναι λέγοντα μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετή, κατὰ δὲ τὸ ἄριστον καὶ τὸ εὖ ἀκρότης.

Δεν ἐπιδέχονται ὅλες οἱ πράξεις καὶ τὰ συναισθήματα τὴν μεσότητα:

- Οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις οὐδὲ πᾶν πάθος τὴν μεσότητα· ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος, οἷον ἐπιχαιρεκακία, ἀναισχυντία, φθόνος, καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων μοιχεία, κλοπή, ἀνδροφονία.

Κεφ. 7: Εφαρμογή των ανωτέρω σε επιμέρους αρετές:

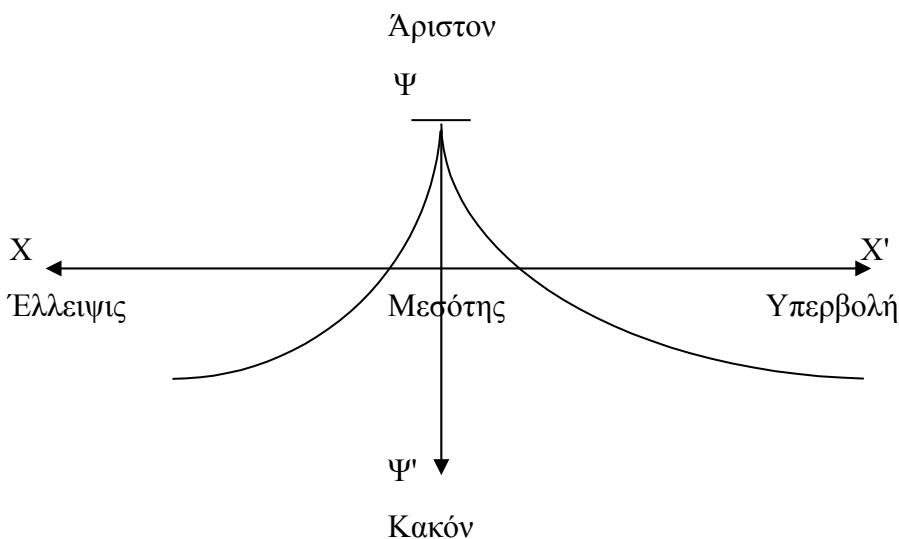
<u>Ὑπερβολή</u>	<u>Ἑλλειψις</u>	<u>Ἀρετή (μεσότης)</u>
θρασύτης	δειλία	ἀνδρεία
ἀκολασία	ἀναισθησία	σωφροσύνη
ἀσωτία	ἀνελευθερία	ἐλευθεριότης
ἀπειροκαλλία/ βαναυσία	μικροπρέπεια	μεγαλοπρέπεια
χαυνότης	μικροψυχία	μεγαλοψυχία
φιλοτιμία	ἀφιλοτιμία	...
ὀργιλότης	ἀοργησία	πραότης
ἀλαζονεία	εἰρωνεία	ἀλήθεια
βωμολοχία	ἀγροικία	εὐτραπελία
ἀρέσκεια/ κολακεία	ἀήδεια/ δυσκολία	φιλία
κατάπληξις	ἀναισχυντία	αἰδώς
φθόνος/ ἐπιχαιρεκακία	...	νέμεσις

Κεφ. 8: Η αντίθεση των άκρων και μεταξύ τους και προς το μέσον.

Κεφ. 9: Σύνοψη. Η τεράστια δυσκολία της επίτευξης της αρετής:

- Ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι. ἐν ἐκάστω γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον, οἷον κύκλου τὸ μέσον οὐ παντός ἀλλὰ τοῦ εἰδότης.

Z. Διάγραμμα για την ηθική αρετή

XX': κλίμακα μέτρησης του ποσού του συναισθήματος και της πράξεως

ΨΨ': κλίμακα μέτρησης της αξίας της πράξεως και του πράττοντος

H. Διαφορά της ηθικής των κανόνων από την ηθική των αρετών